

ASIA**Käräjähartaustilaisuuksien järjestäminen****KANTELU**

Seinäjoen Vapaa-ajattelijat ry on yhdistyksen puheenjohtajan ja sihteerin allekirjoittamassa, oikeuskanslerille 9.10.2009 osoitetussa kantelukirjoituksessa arvostellut tuomioistuinlaitoksessa järjestettäviä uskonnollisia hartaustilaisuuksia ja viitannut sanomalehti Ilkan uutiseen 8.1.2009, jonka mukaan Seinäjoen käräjäoikeudessa (nykyisin Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeus) oli tammikuussa 2009 järjestetty käräjähartaustilaisuus.

Yhdistys katsoo kirjoituksessaan, että monikulttuurisen maamme vahvistuvan uskontokirjon ja nopeasti kasvavan uskonnottomien määrän huomioon ottaen käräjähartaudet eivät enää sovi nykypäivään. Yhdistys pyytää oikeuskansleria puuttumaan asiaan sillä perusteella, että oikeusvaltiossa tuomioistuinten puolueettomuuden, riippumattomuuden ja oikeudenmukaisuuden tulee kansalaisten silmissä olla rikkumaton. Oikeuslaitoksen tulee ulospäin myös näyttää puolueettomalta, eikä yhdistyksen näkemyksen mukaan minkäänlaisten aatteellisten, poliittisten tai uskonnollisten yhteisöjen markkinoinnin tule näkyä tuomioistuinlaitoksen toimintaan kytkeytyneenä. Yhdistys epäilee kansalaisten keskuudessa syntyvän epäilyksen, että kirkkoon kuuluminen tai kuulumattomuus saattaa vaikuttaa tuomioistuinten ratkaisuihin. Kantelukirjoituksen mukaan käräjäjumalanpalvelukset on poistettu vuonna 1971 lainsäädännöllä oikeuslaitoksen toiminnasta ja yhdistyksen näkemyksen mukaan käräjäjumalanpalvelusten pitäminen uhmaa lainsäätäjän tahtoa.

HANKITTU SELVITYS

Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeuden johtava laamanni on antanut asiassa 29.8.2011 päivätyn selvityksen, joka toimitetaan kantelijalle tiedoksi tämän ratkaisun ohessa.

RATKAISU

Selvitys

Laamanni on selvityksessään kertonut tullessa Seinäjoen käräjäoikeuden laamannin virkaan 1.10.2007. Hänen laamanniaikanaan Seinäjoen käräjäoikeudessa oli järjestetty istuntokauden avajaisten yhteydessä käräjähartaudet tammikuussa 2008 ja tammikuussa 2009. Seinäjoella oli perinteisesti avattu vuosittain istuntokausi järjestämällä erityinen avajaistilaisuus, jotka olivat ennen kaikkea lautamiesten tapaamis-, informaatio- ja koulutustilaisuuksia. Niissä oli myönnetty herastuomarin arvot ja tilaisuuksissa oli pidetty myös käräjähartaus. Vuosittaiset istuntokausien avajaiset olivat lautamiesten – ja myös tehtävästä jo poistuneiden vanhojen herastuomareiden – keskuudessa odotettuja ja arvostettuja tilaisuuksia. Kertomansa mukaan laamanni oli antanut perinteen jatkua aina Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeuksien 1.1.2010 tapahtuneeseen yhdistymiseen asti. Kysymys oli ollut pitkän paikallisen perinteen arvostamisesta. Yhdistyneellä uudella käräjäoikeudella oli Seinäjoen pääkanslian lisäksi kansliat myös Kauhajoella ja Kauhavalla ja lähinnä käytännön toiminnalliset syyt olivat johtaneet istuntokauden avajaisperinteestä luopumiseen.

Tilaisuudet oli pidetty virka-aikana oikeustalossa, eikä niiden aikana ollut järjestetty käräjäjuttujen istuntoja. Kyseiset tilaisuudet olivat noina vuosina ainoat käräjäoikeuden järjestämät hartautstilaisuudet, eikä tammikuun 2009 jälkeen ole vastaavia tilaisuuksia tai muitakaan hartauksia järjestetty. Avajaistilaisuuksiin oli vuosina 2008 ja 2009 kutsuttu lautamiesten ja herastuomareiden lisäksi yhteistyötarkoituksessa myös asianajajien, oikeusavustajien ja syyttäjien edustajat ja myös mediaa oli informoitu tilaisuuksista. Käräjäoikeuden oma henkilökunta on ollut myös tervetullut avajaistilaisuuksiin. Tilaisuuksiin osallistuminen oli ollut niin kutsutuille kuin omalle henkilökunnallekin vapaaehtoista.

Laamanni arvioi selvityksessään, ettei osa suomalaista kulttuuria ollut käräjähartausperinne ollut horjuttanut tuomioistuimen puolueettomuutta, ei myöskään ulkoapäin tarkasteltaessa. Asianosaisten kirkkoon kuuluminen tai kuulumattomuus ei edes tule oikeudenkäynnissä esille, joten huoli puolueettomuuden vaarantumisesta on tästäkin syystä turha.

Tuomioistuimen riippumattomuudesta ja puolueettomuudesta

Tuomioistuinten riippumattomuus kuuluu perustuslaissa säänneltyihin valtiojärjestyksen perusteisiin. Perustuslain 3 § 3 momentin mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet. Valtiovallan kolmijako-opin mukaan riippumattomuus tarkoittaa ensi sijassa riippumattomuutta lainsäädäntö- ja hallitusvallasta. Yksittäisessä asiassa riippumattomuus asianosaisista tarkoittaa muun muassa sitä, että tuomioistuin ei ole todistusharkinnassaan ja lainsoveltamisessa sidottu asianosaisten mielipiteisiin ja käsityksiin. Se tarkoittaa myös riippumattomuutta kaikenlaisista ulkopuolisista vaikutteista ja epäasiallisista motiiveista. Suomessa riippumattomuutta turvataan ennen muuta perustuslain 103 §:ssä tarkoitettulla tuomarien erityisellä virassapysymisoikeudella.

Puolueettomuus on osa riippumattomuutta. Sillä tarkoitetaan tapauskohtaista riippumattomuutta, joka ilmenee ennen muuta esteettömyytenä. Tuomarin tulee voida käsitellä ja ratkaista asia ennakkoluulottomasti ja vapaana epäasiallisesta ulkopuolisesta vaikutuksesta. Esteellisyys eli jääviys aiheutuu yleensä siitä, että tuomari on jutun asianosainen tai itse asiaan sellaisessa suhteessa, että luottamus hänen puolueettomuuteensa voi sen vuoksi horjua. Tälle perusteelle rakentuvat oikeudenkäymiskaaren 13 luvussa säännellyt tuomarin esteellisyysperusteet. Hallituksen esityksessä tuomarin esteellisyyttä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 78/2000 vp, s. 39) todetaan, että poliittinen tai uskonnollinen katsomus tai muu vastaava ideologia ei yleensä aiheuta esteellisyyttä. Mikäli tuomari on kuitenkin sitoutunut erityisen vahvasti tai julkisesti johonkin ryhmään ja asianosainen kuuluu samaan ryhmään tai edustaa yhtä vahvasti täysin vastakohtaista ideologiaa, tuomarin puolueettomuus voidaan asettaa kyseenalaiseksi. Hallituksen esityksen mukaan tuomarin puolueettomuus voi ulkopuolisen tai vastapuolen silmissä vaarantua, jos hän kuuluu asianosaisen kanssa yhteisöön, jolle luonteenomaista on yhteisön päämäärien velvoittavuus tai jäsenten keskinäinen lojaalisuus.

Riippumattomuus ja puolueettomuus ovat vahvasti sidoksissa myös perustuslain 21 §:ssä tarkoitettuun jokaiselle kuuluvaan oikeusturvaan koskevaan keskeiseen perusoikeuteen sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettuun oikeuteen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Riippumattomuudella tarkoitetaan perusoikeussäännöksessä asianomaisen oikeus-suojaelimen riippumattomuutta suhteessa toimeenpanovaltaan sekä puolueettomuutta suhteessa asian eri osapuoliin. Myös esteellisyyssuhteet ovat nousseet entistä enemmän esille viime vuosien oikeuskäytännössä. Oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 1 §:ssä tarkoitettua tuomarin esteellisyyttä koskevan normin soveltamisessa on otettu yhä enemmän huomioon ihmisoikeus-sopimusten soveltamiskäytäntöä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on useassa tuomioissaan ottanut kantaa siihen, mitä vaatimuksia oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja siihen liittyvä vaatimus tuomioistuimen puolueettomuudesta asettavat tuomarin henkilölle. Ihmisoikeustuomioistuin on punninnut asiaa sekä ns. subjektiivisen että ns. objektiivisen testin valossa. Viimeksi mainitussa tilanteessa on arvioitu, onko tuomioistuimen organisaatiossa, kokoonpanossa tai toiminnassa muutoin sellaisia tekijöitä, jotka saattavat aiheuttaa objektiivisiin syihin perustuvaa epäilyä tuomioistuimen puolueettomuudesta. Tästä näkökulmasta oleellista on, näyttääkö tuomioistuinmenettely siihen liittyvine järjestelyineen asiaa objektiivisesti tarkastelevan ulkopuolisen silmissä perustellusta syytä puolueettomuutta vaarantavalta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ihmisoikeussopimusta koskevassa tulkintakäytännössä on edellytetty edellä kerrotuin tavoin sekä subjektiivista että objektiivista puolueettomuusselvitystä (esimerkiksi Piersack -tapaus 1.10.1982). Subjektiivisella selvityksellä on tarkoitettu sitä, että ilman erityistä toisen suuntaista näyttöä tuomari oletetaan puolueettomaksi (esimerkiksi Le compte, Van Leuven ja De Meyere -tapaus 23.6.1981). Objektiivisella testillä on tarkoitettu puolestaan sitä, miltä asia kulloinkin näyttää, eli onko osapuolilla ulkonaisten seikkojen johdosta aihetta asettaa tuomarin puolueettomuus kyseenalaiseksi. Esteellisyyden objektiivisen puolen tulkinnassa tuomioistuin on arvioinut, että esimerkiksi esitutkinnassa tehdyt pakkokeinoja koskevat päätökset eivät sinänsä aiheuta esteellisyyttä myöhemmässä rikosoikeudenkäynnissä (Hauschildt -tapaus 24.5.1989).

Käytettävissäni olevan selvityksen perusteella käräjähartauksien järjestäminen ei vällinneissa olosuhteissa ole yleisesti horjuttanut tuomioistuimen puolueettomuuden uskottavuutta, eikä ole syytä epäillä, että tuomioistuimen jäsenten mahdollinen osallistuminen niihin olisi aiheuttanut esteellisyyttä.

Käräjähartausperinteestä

Vuodelta 1868 peräisin olevan oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 3 §:n mukaan käräjiä edelsi jumalanpalvelus. Oikeudenkäymiskaarta muutettiin 1.1.1971 voimaan tulleella lailla oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (7.7.1970/459), jonka myötä poistettiin tarpeettomana jumalanpalveluksen toimittamiseen velvoittava määräys. Lain esitöissä (HE 62/1969 vp, s. 4) perusteltiin tätä sillä, ”kun jumalanpalveluksen toimittamista koskevan määräyksen sisällyttämistä yleiseen lakiin ei muutoinkaan voida pitää nykyaikana vallitsevan käsitystavan mukaisena, jumalanpalveluksen pitämiseen velvoittava säännös on jätetty ottamatta ehdotettuun 2 lukuun”. Samalla poistettiin myös muun ohella käräjärauhan julistamista koskevat määräykset vanhentuneina. Lakivaliokunta totesi ehdotukseen antamassaan mietinnössään (LaVM 1/1970 vp, s. 1) nimenomaisesti, että jumalanpalvelusta koskevien säännösten poistaminen oikeudenkäymiskaaresta ”ei estäisi jumalanpalvelusten järjestämistä entiseen tapaan”. Lisäksi lausuttiin, että ”paikallisten olosuhteitten mukaan olisi mahdollisuus kehittää oikeusjumalanpalvelukselle uusia muotoja ja myös luopua erityisen jumalanpalveluksen järjestämisestä”. Mietintöön vastalauseen jättäneet jäsenet totesivat, että perinteellisen tavan mukaan ennen kihlakunnanoikeuden käräjien ja raastuvanoikeuden työvuoden aloittamista on pidetty jumalanpalvelus. Vastalauseessa vaadittiin, että säännöstä ei jätetä pois säädettävästä laista. Vastalauseen esittäjät eivät pitäneet säännösten poistamista hyvänä ratkaisuna senkään takia, että ”se saattaa johtaa epäyhtenäiseen käytäntöön ja synnyttää helposti käsityksen, että jumalanpalvelus on tarkoitettu kokonaan poistettavaksi alioikeuksien istuntokauden alusta”.

Lain esitöiden perusteella jumalanpalveluksia ei siis aikanaan ollut tarkoitus poistaa, vaikka niiden toimittamiseen velvoittava määräys oikeudenkäymiskaaresta poistettiin.

Yhdenvertaisuudesta ja uskonnonvapaudesta

Käräjähartauksien järjestämistä on syytä tarkastella kuitenkin lähemmin nykyisen oikeustilan valossa. Käräjähartauksista säätämisen ajankohtaan nähden käsitykset perus- ja ihmisoikeuksien merkityksestä, sisällöstä ja sitovuudesta ovat muuttuneet. Perustuslaissa olevat perusoikeussäännökset on uudistettu ja Suomi liittynyt Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukseen. Muutos koskee muun muassa tapaukseen soveltuvia oikeutta yhdenvertaisuuteen ja uskonnonvapauteen sekä julkisen vallan neutraalisuutta ja perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisveloitetta. Siten myös käsitys julkisen vallan roolista ja tehtävästä perus- ja ihmisoikeuksien turvaajana ja edistäjänä on muuttunut, jolloin kysymys ei ole vain käräjäoikeuden henkilökunnan sekä sidosryhmän edustajien oikeuksien toteutumisesta mutta myös julkisen vallan aktiivisesta velvollisuudesta turvata nämä oikeudet.

Suomalaisen ja eurooppalaisten yhteiskuntien oikeudellinen kehitys – joka on nähtävissä myös perusoikeuksia koskevien normien muutoksessa – heijastaa yhteiskuntien muuta kehitystä. Tämä ilmenee Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ratkaisuissa muun muassa uskonnonvapauden kohdalla. EIT on muun muassa todennut, että moniarvoisuus, suvaitsevaisuus ja avarakatseisuus ovat demokraattisen yhteiskunnan tunnusmerkkejä. Vaikka yksilön etujen on jossain tapauksissa väistyttävä yhteisön etujen tieltä, demokratia ei tarkoita sitä, että enemmistön näkemys aina voittaa. Juuri tämä jokaisen yksilön perusoikeuksien tasapainon löytäminen, on demokraattisen yhteiskunnan perusta (Leyla Sahin -tapaus 10.10.2005). EIT:n mukaan uskonnonvapaus on erottamaton osa moniarvoista, demokraattista yhteiskuntaa (Alexandridis -tapaus 21.2.2008).

Perustuslain 11 §:n mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen (negatiivinen uskonnonvapaus). Uskonnon, omantunnon ja ajatuksen vapaus on kirjattu useaan Suomea velvoittavaan kansainväliseen ihmisoikeussopimukseen, kuten esimerkiksi kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen (*KP-sopimus*, 18 artikla) ja Euroopan ihmisoikeussopimukseen (*EIS*, 9 artikla). Myös Euroopan unionin perusoikeuskirja sisältää vastaavan määräyksen (10 artikla).

EIT:n tulkintakäytännössä negatiiviseen uskonnonvapauteen on katsottu kuuluvan myös yksilön oikeus olla tuomatta esiin omaa vakaumustaan. EIT on muun muassa todennut, että EIS:n 9 artiklan vapaus tunnustaa tai olla tunnustamatta uskoa perusti yksilölle oikeuden siihen, ettei hänen tarvinnut paljastaa uskoaan tai uskonnollisia vakaumuksiaan eikä käyttäytyä sellaisella tavalla, että siitä voitiin päätellä, oliko hänellä sellaisia vakaumuksia. Siten artikla koski myös henkilöä, joka ei ollut uskossa ja tähän vapauteen puututtiin, jos valtio sai aikaan tilanteen, jossa henkilö joutui suoraan tai välillisesti paljastamaan sen, että hän ei ollut uskossa (Grzelak-tapaus 15.6.2010).

EIT on tulkintakäytännössään katsonut EIS:n 9 artiklaan sisältyvän myös periaatteen julkiselle vallankäyttäjälle asetetusta neutraalisuuden ja puolueettomuuden vaatimuksesta. Tämän mukaan valtion on muun muassa edistettävä julkisen järjestyksen, uskonnollisen harmonian ja suvaitsevuuksien säilyttämistä erityisesti vastakkaisia näkemyksiä edustavien ryhmien välillä (esimerkiksi Lautsi and others -tapaus 18.3.2011 tai Leyla Sahin -tapaus 10.10.2005).

EIT:n uskonnonvapautta koskevaa ratkaisukäytäntöä tulkittaessa on syytä muistaa, että kun kysymys on valtion ja uskontojen välisistä suhteista, tuomioistuin on halunnut jättää kansalliselle päätäjälle merkittävän aseman. Tuohon valtion harkintamarginaaliin liittyy EIT:n toimitama eurooppalainen valvonta (Leyla Sahin -tapaus 10.10.2005).

KP-sopimuksen 27 artiklaan sisältyy myös uskonnollisten vähemmistöjen suojaa koskeva määräys, jonka mukaan tällaisiin vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan sekä tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan.

Perustuslain perusoikeusuudistusta koskevien esitöiden mukaan ketään ei saa velvoittaa osallistumaan omantuntonsa vastaisesti jumalanpalvelukseen tai muuhun uskonnolliseen tilaisuuteen (HE 309/1993 vp, s. 55). Uskonnonvapaussäännös suojaa kansalaisia myös uskonnon omaksumista koskevalta painostukselta. Oikeuskirjallisuudessa esitetyn mukaan uskonnon ja omantunnon vapauden ydinalueeseen kuuluvat muun muassa yksilön sisäinen ajatuksen vapaus, vapaus uskonnon tai muun vakaumuksen omaksumista tai siitä luopumista koskevasta painostuksesta sekä oikeus olla osallistumatta yksilölle vieraan tunnustuksen mukaiseen uskonnonharjoitukseen (Tuomas Ojanen - Martin Scheinin teoksessa *Perusoikeudet*, 2011, s. 441).

Tietyn toiminnan järjestäjä on vastuussa toiminnan kohteen uskonnonvapauden turvaamisen toteutumisesta. Ylimmät laillisuusvalvojat ovat antaneet useita negatiivista uskonnonvapautta koskevia ja sivuavia päätöksiä esimerkiksi puolustusvoimien, vanhainkotien ja koulujen toimintaan liittyen. Ratkaisuihin tulee esille myös julkisen vallan puolueettomuuteen ja neutraalisuuteen liittyviä kannanottoja.

Eduskunnan oikeusasiamies on esimerkiksi arvioinut, että vaikka tiettyjen uskonnollisen yhdiskunnan omistamien tilojen käyttäminen vaaleissa äänestyspaikkana ei sellaisenaan loukkaa uskonnonvapaussäännöstöä, ei kysymys uskonnon- ja omantunnonvapauden toteutumisesta ole kuitenkaan mustavalkoinen. Kansalaisten yleisen yhdenvertaisuuden ja julkisen vallan puolueettomuuden näkökulmasta tulisi pyrkiä siihen, että vaalihuoneistot ovat aatteellisilta kytkennöiltään mahdollisimman neutraaleja (3.3.1999, dnro 2009/4/96).

Kutsuntatilaisuuksien järjestäminen uskonnollisten yhteisöjen tiloissa on arvioitu jossakin määrin ongelmalliseksi perusoikeuksien toteutumisen näkökulmasta (eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätös 30.9.2009, dnro 3403/2/08). Eduskunnan oikeusasiamies arvioi päätöksessään (5.1.1989 nro 20) puolustusvoimien paraatiin sisältyvän lyhyen jumalanpalveluksen lähinnä symboliseksi ja historiallisilla perinteillä selittyväksi muodollisuudeksi, jota ei ollut pidettävä uskonnonharjoituksena. Oikeuskirjallisuudessa ratkaisu on nähty ongelmalliseksi suhteessa monikulttuuristumiseen (Tuomas Ojanen - Martin Scheinin teoksessa Perusoikeudet, 2011, s. 435). Sittenkin apulaisoikeusasiamies on päätöksessään (27.2.2004, dnro 1861/4/03) arvioinut, että uskontokuntiin kuulumattomille on taattava riittävän selkeä tosiasiallinen mahdollisuus jäädä pois kenttäharjoituksista tai olla seuraamatta niitä sekä samalla korostanut negatiivisen uskonnonvapauden tosiasiallisen toteutumisen merkitystä kyseisenlaisten tilaisuuksien järjestämisessä.

Evankelis-luterilaisella ja ortodoksisella kirkolla on Suomessa erityislaatuinen suhde valtiovaltaan. Tätä erityissuhdetta on kuitenkin tarkasteltava suhteessa uskonnonvapauteen ja erityisesti sen negatiiviseen ulottuvuuteen. Edellä selostetusta vallitsevasta perusoikeuksien turvaamiseen liittyvästä käytännöstä on johdettavissa velvollisuus julkiselle vallalle huolehtia siitä, ettei näiden kirkkojen erityisasema heijastu esimerkiksi virallisiin juhlatilaisuuksiin tavalla, joka saattaisi johtaa uskonnon ja omantunnon vapauden loukkaamiseen. Esimerkiksi valtiopäivien, koulujen, sosiaali- ja terveydenhuollon laitosten tai puolustusvoimien toiminta tai juhlatilaisuudet tulee järjestää siten, ettei kukaan vastoin tahtoaan joudu osallistumaan itselleen vieraan uskonnon harjoittamiseen.

Perusoikeusuudistusta koskevan hallituksen esityksen mukaan 6 §:stä seuraa julkisen vallan käyttöön kohdistuva velvoite kohdella tasapuolisesti kaikkia uskonnollisia yhdiskuntia tai maailmankatsomuksellisia suuntauksia (HE 309/1993 vp, s. 55). Julkisen vallan käyttäjä ei näin ollen saa profiloitua toiminnassaan niin, että neutraalisuus eri uskontoihin vaarantuisi. Näkemykseni mukaan negatiivisen uskonnonvapauden toteutumisen kannalta on merkityksellistä, miten yhdenvertaisuus ja tasapuolisuus tässä suhteessa toteutuvat.

Yllä selostetun Alexandridis -tapauksen mukaan uskonnollisen vakaumuksen tunnustamisen vapauteen kuului myös negatiivinen aspekti eli se, että yksilön ei tarvinnut tunnustaa uskonnollista vakaumustaan ja toimia sillä tavoin, että hänen menettelystään voitaisiin tehdä johtopäätöksiä hänen vakaumuksestaan. Grzelak -tapauksessa tähän liittyen todettiin vielä, että valtio ei saa luoda sellaista tilannetta, jossa yksilöt ovat velvoitettuja joko välittömästi tai välillisesti tuomaan esille, etteivät he ole uskossa. Tämä on EIT:n mukaan sitäkin tärkeämpää, jos tällainen velvoite tapahtuu jonkin tärkeän julkisen tehtävän yhteydessä kuten tässä tapauksessa koulutus. Tämä koskee luonnollisesti myös ja erityisesti subjektiivisesti ja objektiivisesti riippumattonta oikeuslaitosta.

Tärkeätä on tässä yhteydessä panna merkille, että EIT:n lausumin tavoin velvoite voi syntyä välillisesti. Vaikka uskonnolliseen toimitukseen osallistuminen olisikin vapaaehtoista, voivat olosuhteet kokonaisuudessaan tehdä valinnasta näennäisen.

Uskonnonvapaus koostuu sekä positiivisesta että negatiivisesta osasta ja uskonnonvapaus toteutuu näiden tasapainossa, jossa jokaisen perus- ja ihmisoikeuksia kunnioitetaan. Usein kyse on käytännön järjestelyistä, joilla yhtäältä julkisen vallan neutraalisuus ja toisaalta uskonnon harjoittaminen tai vakaumus olla sitä tekemättä on yhteensovitettavissa. Tällaisia järjestelyjä on pyritty toteuttamaan esimerkiksi Suomen koululaitoksessa.

Arviointi

Saadun selvityksen mukaan käräjäoikeudessa tammikuussa 2009 istuntokauden avajaisten yhteydessä järjestetty käräjähartaus oli jäänyt lajissaan viimeiseksi. Muita hartaustilaisuuksia ei ole järjestetty, myöskään virka-ajan ulkopuolella. Laamannin selvityksen mukaan käräjähartausperinteen jatkumisen sallimisessa oli ollut kysymys pitkän paikallisen perinteen arvostamisesta. Tilaisuuksiin osallistuminen oli ollut vapaaehtoista.

Olen edellä jo arvioinut, ettei käräjähartauksien järjestäminen ollut horjuttanut käräjäoikeuden puolueettomuuden uskottavuutta. Uskonnonvapauden toteutumisen näkökulmasta tilaisuuksien käytännön järjestelyjen toteuttamisesta saatuun selvitykseen perehdyttyäni tiedossani ei ole, että tilaisuuksiin osallistuneet olisivat vastoin vakaumustansa joutuneet osallistumaan uskonnon harjoittamiseen.

Hartaudet oli järjestetty kuitenkin siten, että ne liittyvät läheisesti muuhun virkatoimintaan. Myös hartauksien näyttäytyminen osana paikallista oikeudenhoidon perinnettä on omiaan luomaan siihen osallistumiseen painostuksellisen elementin. Vaikka asia ei ole selvityksissä tulutkaan esille, en pidä poissuljettuna sitä, etteivätkö hartaustilaisuudet olisi voineet näistä syistä tosiasiallisesti vaarantaa käräjäoikeuden henkilökunnan tai tilaisuuksiin kutsuttujen sidosryhmien edustajien negatiivista uskonnonvapautta.

Sekä positiivisen että negatiivisen uskonnonvapauden kannalta ongelmattomampaa olisi ollut, jos kyseessä oleva uskonnollinen tilaisuus olisi järjestetty sille erikseen varatussa tavanomaisessa paikassa ja virastoajan ulkopuolella, kuin sijoitettuna osaksi muuta virkatoimintaa – kuten koulutus-, tiedotus tai viranhoitoon liittyvää juhlatilaisuutta – virka-aikana, viraston tiloissa ja viraston kutsusta.

Näkemykseni mukaan oikeuslaitoksessa järjestettävät, tuomioistuimen itsensä järjestämät ja koolle kutsumat uskonnolliset tilaisuudet ovat ongelmallisia julkisen vallan neutraalisuuden sekä yhdenvertaisuuden edistämismittavien näkökulmasta. Näin on etenkin silloin, kun niitä on järjestetty käsillä olevan tapauksen tavoin.

Vaikka perinteiden noudattaminen sinänsä voi olla arvokasta, laillisuusvalvonnassa lähtökohdaksi on otettava se, mikä on perinteen sisältö muun muassa perusoikeuksien näkökulmasta. Tässä tapauksessa perinteessä on ollut kysymys uskonnon harjoittamisesta, jolla on tässä yhteydessä oikeudellinen merkityksensä. Julkisen vallan tulee perustuslain 22 §:n mukaan turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen, joihin kuuluvat muun muassa yhdenvertaisuus ja uskonnonvapaus. Tämä julkiselle vallalle kuuluva turvaamisvelvoite menee perinnesyiden edelle.

Johtopäätökset ja toimenpiteet

Saatan edellä lausumani käsitykset laamannin tietoon.

Ratkaisu lähetetään tiedoksi myös oikeusministeriöön.

Kantelu ei anna aihetta muihin toimenpiteisiini.

Apulaisoikeuskansleri

Mikko Puumalainen

Vanhempi oikeuskanslerinsihteeri

Outi Lehvä